Ájer, air és levegő

Dr. Molnár F. Tamás[a,b]

[a]*PTE ÁOK Orvosi Készségfejlesztő és Innovációs Központ Műveleti Medicina Csoport, Pécs*

[b]*Petz Aladár Egyetemi Oktató Kórház, Sebészeti Tanszék (PTE ÁOK)*

Szt. Sebestyén Mellkassebészeti Részleg, Győr

Lassan mögöttünk a nyár; a napsütés, a jó levegő, a víz, a lángos és a szabadság jó része is. Ezek közül kettő is része annak a négy elemre épülő világkoncepciónak, amelyet Empedoklész a Kr. e. 5. században elődei tanításaiból gyúrt egybe. A levegőt választottuk e szám vezérmotívumául – pulmonológusként (vagy inkább betegeként) aligha tehettünk volna másként.

1. kérdés:

A következő négy elem közül egy hamis; Empedoklész nem erre gondolt; a levegővel együtt a másik három alkotja a modellt.

a. tűz
b. fény
c. víz
d. föld

A hippokratész–galénoszi koncepció, mely az egészséget és annak megbomlását, a betegséget magyarázza, megőrizte ezt a négyességet. (A négyszög körösítése azóta sem sikerült; három elem pedig szemlátomást kevésnek bizonyult a világ leírásához.) A négy elem egyensúlyának felbillenése okozza a kórokat. Legalább a XVI. századig uralkodó ideáról van szó; bár ha allegóriaként kezeljük a képet, ma sem túl vad az elképzelés. (Túlhasználata nyilván kerülendő; de miről nem mondható el ugyanez?)

2. kérdés:

A levegő-föld, tűz-víz négyes orvosi megfelelőjéből az egyik komponens hiányzik. Melyik?

a. sárga epe
b. fekete epe
c. vér
d. zöld epe
e. nyák

3. kérdés:
Milyen, a XX. század elejéig elfogadott – igaz, a középkor óta csökkenő mértékben alkalmazott – terápiának volt az a teoretikus alapja, hogy a négy elem ideális arányát visszaállítsák?

a. vízkúra – melynek során excesszív mennyiségű folyadékot itattak a beteggel
b. napkúra – a földre fektetett mezítelen beteget kitették a napra
c. érvágás – phlebotomia
d. kiégetés – cauterisatio

De térjünk vissza a számunkra oly fontos levegőhöz; annak szimbolikájára; a képzőművészetben való megjelenítésére. Az egyik műalkotást a rovatvezető találta ki. Az összes többi létező műalkotás.

4. kérdés:
Melyik műalkotás abszolút hamisítvány, azaz nem is létezik?

a. Dürer: A levegő és a halál (1514)
b. Crispijn de Passe az Idősebb: A négy elem című ciklusából a Levegő (Aer/Luft) (1590–1612 között)
c. Jan Brueghel: Levegő (1611)
d. Giuseppe Arcimboldo: Levegő (Air) (c. 1566)
e. Joachim Beuckelaer: A Négy Elem: Levegő (1570)

Vaszary János (1867–1939)

Joseph Wright of Derby (1734–1797)

f. Jan van Kessel (az idősebb): Levegő (c. 1647)
g. Joseph Wright of Derby: Madárkísérlet a levegő pumpában. An Experiment on a Bird in the Air Pump (1768)
h. Marcel Duchamp: Párizsi levegő (1919)

Egy magyar festő „balatoni levegős" (és napfényes) képei nagyon is léteznek. Képein minden ragyog, a tó szabad levegője árad a vásznon. (Ez volt a napi képzavar.)

5. kérdés:
Ki a balatoni levegő festője?

a. Dési Huber István
b. Vaszary János
c. Egry József

A légvétel vagy ellentéte a fulladás, légtelenség – valós vagy képzelt, azaz lelki – a szépirodalomban is gyakran előforduló jelenség. Felsorolunk néhány írót, költőt, releváns műalkotásukkal együtt; ám közülük az egyik hamis (de csak kicsit az).

6. kérdés:
Melyik mű hamis?
a. Rudyard Kipling: Az utazás dala
b. Sylvia Plath: Novemberi levél
c. Lawrence Ferlinghetti: Egy új kezdet vad álma
d. Thomas Stearns Eliot: Hamvazószerda
e. John Keats: Az indián lány dala
f. Emily Brontë: Mily csendes, mily boldog
g. Friedrich Schiller: Az eszmény és az élet
h. Erich Maria Rilke: Szonettek Orfeuszhoz (II. könyv)
i. Jean-Luc Godard: Kifulladásig (A bout de souffle)

MEGOLDÁSOK

1. válasz:
b. A fény nem szerepel Empedoklésznél. Négy őseleme: föld, víz, levegő és tűz.

2. válasz:
d. A négy nedv: vér, nyák, sárga epe és fekete epe. A „zöld epe" csak megtévesztés volt. Az alkattanokban az izgékony (cholerikus) embereknél teng túl, míg a vérmesek (sanguinikus) gutaütésre hajlamosak, a nyák (phlegm) pedig a flegmatikusok domináns eleme.

Giuseppe Arcimboldo: Levegő (Air)

A Tenkes kapitánya: A fürdőmester

3. válasz:
c. Az érvágás (phlebotomia) a helyes válasz.
A vízkúra a XIX. század első felétől indult virágzásnak, a német „Heilkunde" mozgalom nyomán. A Tenkes kapitánya című örökbecsű tévésorozatban Eke Máté a harkányi víz csodájával leckézteti meg a labancokat.
A napkúra (és egész testes verziója, a nudizmus) szintén német találmány, ha egy évszázaddal későbbi is. Hazánkfia, a patikusnak kevésbé sikeres Csontváry Kosztka Tivadar talán ebből a meggondolásból is táviratozott (állítólag) a Hofburgba I. Ferenc József pneumóniája idején: „Öreg királyt a napra kitenni. Jól lesz. Csontváry KT." Hasonló meggondolás vezeti kollégánkat, Winter tanárt is Rejtő Jenő klasszikus, A három testőr Afrikában című regényében. A cauterisatio borbély-sebész eleink kettős célú helyi kezelési taktikája volt. Egyszerre tisztította a sebet és csillapította a vérzést. Kedvező mellékhatásként a beteg kétszer is meggondolta, hogy szüksége van-e további sebkezelésre.

4. válasz:
a. Ez a blöff: Dürernek nincs ilyen képe. A rajz amúgy sem a levegő természetes műfaja: ott a levegő többnyire maga a fehér papír.

Jan Brueghel: Levegő

Crispin de Passe (az idősebb) (1564–1633) A négy elem című ciklusának Levegő (Aer/Luft) allegóriájával ajándékozza meg az értő szemlélőt. A holland Van de Passe művészcsalád tagjaként éveken át Utrechtben, majd Amszterdamban dolgozott. Stílusa kiemelkedő precizitásáról, allegorikus műveiről és európai nemeseket ábrázoló portréiról ismert. Számos allegorikus ciklust készített, ezek közé tartozik az Évszakok és a Hét erény című sorozata is. Fia, Crispijn van de Passe (az ifjabb) (1594–1670) volt az egyik legjelentősebb holland aranykori metsző, rajzoló és nyomdász.

Az ifjabb Brueghel Levegő című festményén hatvannál több madarat és más repülő állatfajt gyűjtött össze; köztük az óriás koraidenevért *(Nyctalus lasiopterus)* is. Innen már csak egy rövid ugrás lenne a közvetlen pulmonológiai relevanciával terhelt COVID–19 és a madárinfluenza, de illő szerénységgel és irigylésreméltó önfegyelemmel ezt a vonalat most nem követjük.

Giuseppe Arcimboldo, Joachim Beuckelaer és az idősebb Jan van Kessel „levegős" képei mind létező műalkotások, nem légből kapott címek. Joseph Wright of Derby képe a tudományos kísérletek dokumentatív illusztrációjának egy korai reprezentánsa (An Experiment on a Bird in the Air Pump, 1768). Marcel Duchamp Párizsi levegő című műve, egy patikustól vett 50 köbcentis üvegfiola, a Nagy Háború utáni vad évek képzőművészeti lázadásának (korai readymade alkotás) bizonyítéka.

5. válasz:

c. A magyar művészettörténetben a balatoni levegő festőjének címét Egry Józsefnek (1883–1951) tartják fenn. A tó különleges fényeit, páratelt levegőjét, a csak érezhető, de láthatatlan légmozgásokat sajátos festészeti technikával viszi a vászonra. „Nem a Balatont festem, hanem amit mond nekem" – írta, egyetlen vallomásos mondatba sűrítve látvány, textus és kimondott szó együttesét.

6. válasz:

i. Az utolsó lóg ki a sorból, pedig még a címben is szerepel a magyar „szufla" francia eredetije. Az 1959-es, mára kultuszfilmmé nemesült alkotás, a francia újhullám első és talán legfontosabb műve a Kifulladásig. Főszereplője Jean-Paul Belmondo volt. A felsorolás minden szereplője író vagy költő volt – egyetlen kivétellel: Jean-Luc Godard filmrendező. A forgatókönyvet a szintén rendezőként világhírű François Truffaut írta. ■